

ŞAHSİYET HAKLARI AÇISINDAN ORGAN NAKLİ

Yazan : Doç. Dr. Nuşin AYİTER

Organ nakli ameliyatının hukukî yönü iki temel mesele ile ilgili olarak incelenebilir :

I — *Akit serbestisi prensibi* : BK. 19 hükmüne göre akdin muhtevası kanun çerçevesinde dilendiği gibi tayin olunabilir. Kanun hükümlerinden sapma, bu gibi sapmalar kanunun amir hükümlerini, âmme nizamını, ahlâk ve adabı, şahsiyet haklarını ihlâl etmek kaydıyla caizdir. Demek ki, akdin muhtevasını tayin bakımından taraf iradesine öncelik tanınması, ve hususi hukukun yedek hukuk olma vasfı kaideyi teşkil eder (1). Ancak şahsın iradesiyle bazı hudutları aştığı hallerde karşılaştığı müeyyide butlandır. Akit serbestisine 19 uncu maddenin koyduğu sınırların aşılması halinde hukukî muamelenin hükümsüzlüğü akdin hiç bir netice doğurması ve bu halin sade akdin tarafları için değil, herkes için mutlak olması şeklinde anlaşılmalıdır. Öyle olunca butlan hali ex tunc dur ve resen nazara alınır. Böyle bir muamele sıhhate de kavuşmaz (2).

1 — *Şahsiyet hakları* : İnsanın iradesiyle aşması caiz olmayan sınırlardan biri şahsiyet haklarıdır. Şahsiyet hakları mefhumu, hukuk doktrininde nisbeten yenidir (3). Gerçi insanlık tarihinde şahsiyetin himayesi ile ilgili münferit hükümler her zaman mevcut olmuştur. Geniş bir görüşle iktisadî sahada cari olan koruyucu hükümler meselâ aşırı faiz yasağı, Justum pretium esası şahsiyetin himayesine matuf hükümler sayılabilir. Bilhassa Ortaçağda lonca teşkilâtının temin ettiği himaye, şahsın iktisat sahasındaki hayat mücadelesinde bir teşkilâta dahil olması dolayısıyla korunması telâkki edilebilir. Fransız ihtilâli hukuk nizamına hürriyet ve eşitlik prensibini getirmişti. Bu prensipler serbest rekabet dolayısıyla in-

(1) Becker, H. Bern Komm. Bd. VI 1941-1945 art 19, anm. 21.

(2) Becker H. Art. 20 anm. 9-12.

(3) Egger. Personenrecht art 27. anm. 4.

sanların hayat nimetlerinden yalnız şahsi güçleri nisbetinde istifade etmesine yol açmış, güçsüzün güçlü karşısında himayesiz kalmasıyla sonuçlanmıştır. İnsan bir taraftan lonca teşkilâtının bağlarından kurtulurken, o teşkilâtın koruyucu eli de üzerinden kalkmıştır. Hudutsuz hürriyet azımlık için iktidara, büyük kütle için de himayesizliğe, çaresizliğe müncer olmuştur (4).

19 uncu asrın sonlarına doğru Hürriyet ve akit serbestisi ilkerinin muvazene temin edici bir unsurla tamamlanmaya muhtaç oldukları görüşü ortaya çıkmıştır. Bu idrakin neticesi bütün medeni kanunlarda ve âmme hukuku sahasında şahsiyetin himayesine müteallik az veya çok tesirli hükümler konması, fakat bilhassa İsviçre medenî kanununda şahsiyetin şumullü bir himayesine matuf 27 ve 28 inci madde hükümlerinin sevkidir.

İsviçre medenî kanununun bu hükümlerinde insan, onun hususiyetleri, onun zati değeri, ferdiyeti ve bu ferdiyetin inkişafı imkânları bir hukuk varlığı (*Rechtsgut*) telakki edilmiştir. Binaenaleyh bu hükümlerde şahsiyet, hak süjesinden daha geniş bir mefhum olarak nazara alınmaktadır. İnsan, insan olma hususiyetiyle sahip olduğu bütün vasıflarıyla korunmak istenmekte, mücerret bir hak süjesi tipi olarak değil, fakat müşahhas beşerî varlık olarak hukuk nizamı tarafından nazarı itibara alınmaktadır (5). Böylece şahsın borçlar hukukundan aynî haklardan, aile hukukundan, miras hukukundan doğan hakları yanında şahsiyeti üzerinde bir temel hakkından bahsedilmektedir. Bu temel hakla, Anayasa garantisi altında bulunan temel hak ve hürriyetler arasında bir akrabalık, yahut paralellik bulunduğu gözden kaçmamaktadır. Hatta yeni İsviçre doktrininde, şahsiyet haklarının Anayasada gösterilen temel hak ve hürriyetlerin hususi şahıslar arasındaki münasebetlere uydurulmasından ibaret olduğu görüşü ileri sürülmektedir (6).

2 — *Bedeni tamamîyet* Şüphesiz insanın bedeni tamamîyeti hayat ve sıhhatı hukukî varlığının en önemli unsurlarını teşkil eder. Medenî kanun bu hukukî varlıklara riyeti temin etmek üzere iki türlü hüküm koymaktadır. İsviçre MK. 27 dolayısıyla Türk MK.

-
- (4) Künzler, F. Der Schutz der Persönlichkeit nach art 27 ZBG, Zürich 1951 sh. 16. Aynı müellif bu sahadaki modern inkişafı şahsiyetin himayesinin yeniden bir teşkilâta (Sendika, Cemiyet, Kartel, Trust) tevdi edilmesi olarak görmektedir.
- (5) Grossen, J. La Protection de la Personnalité en droit Privé ZSR, NF 79 (1960) Heft 3, sh. 5 a.
- (6) Grossen, agy. sh. 150 a.

23 şahsı adeta kendi kendisine karşı, İsv. MK. 28, dolayısıyla Türk MK. 24 şahsı 3 üncü kişilerin haksız fiil mahiyetindeki müdahalelerine karşı korumaktadır. Bu hükümlerden birincisi yani TMK. 23 hükmü üzerinde biraz durmak lâzımdır. Filhakika bu hükmün şahsiyeti kendi kendisine karşı korumakta olduğu söylenir (7). Mese-lâ bir kimse kendisini tehlikeli bir takım ilmî tecrübeler yapan bir şahsın emrine âmade tutmak taahhüdüne giriyor, yahut sun'î bir peyk içinde boşluğa fırlatılmaya rıza gösteriyor, yahut da hayatı için son derece tehlikeli bir tıbbî müdahaleye razı oluyor. Bütün bu hallerde gösterilen rıza, beyan olunan irade şahsiyete ilgili hukukî varlıklara taallük etmektedir. Kanun kimse hürriyetini ferağ veya onun kullanılmasını hukuka ve ahlâka aykırı olacak derecede takyid edemez demekle, acaba sadece şahsın iman ve vicdan hürriyetinden, iktisadî ve meslekî terakkisi hususundaki hürriyetinden mi bahsediyor yoksa hürriyet içine insanın bedeni tamamıyeti de mi giriyor? Şüphesiz bu maddenin tefsirinde MK.'nun müteakip 24 üncü madde hükmüne müracaat etmek gerektir. 24 üncü maddeye göre şahsiyete dışardan yönelen hukuka aykırı tecavüz onun şahsi menfaatlerine karşı olmalıdır. Bu şahsi menfaatlerin başında bilhassa zararın tazmini suretiyle BK. 41 ve dev. maddeleriyle ve ceza kanunu ile korunan bedeni tamamıyet, hayat ve sıhhat gelir. Hayat, bedeni tamamıyet ve sıhhatın hukuken himaye edilmiş menfaatler olduğu şüphesizdir. Böylece mukavele serbestisinin sınırlarından biri hayat sıhhat bedeni tamamıyet oluyor. Böyle bir anlaşmaya hukuk nizamı hüküm ve notice izafe etmiyor. **Bu haliyle bu madde şahsı sadece kendi zaaflarına, kendi küçüklüklerine, kendi düşüncesizliklerine karşı değil, fakat aynı zamanda kendisini bo-yunduruk altına alabilecek vaziyette olan kuvvetli bir âkide karşı korumuş oluyor** (8). Bu halde şahsiyetin ihlâli bir haksız fiille değil, fakat bizzat mağdurun rızası ile meydana gelmektedir. Hukuk nizamı MK. 23 hükmü ile kadim **Volenti non fit İnjuria** kaidesini, şahsın bu neviden akitler yapma, hele bu akitleri ifa etme mecburiyetinde kalmaması için şahsiyet hakları sahasında ortadan kaldırılıyor. Hükmün bilhassa üçüncü şahıslara karşı bir himaye bahşetmek maksadıyla konmuş olduğu şahsın bizzat bedeni tamamıyetine karşı giriştiği teşebbüslerin (intihar, kendi kendine eza verme v.s.)

(7) Velidedeoğlu, H. V. Şahsın hukuku. 6. bası sh. 107 ve dev.

(8) Schwarz, A. B. Borçlar hukuku dersleri. İstanbul 1948, sh. 345; Tandoğan, H. Şahsiyetin akit dışı ihlallere karşı korunmasının işleyiş tarzı ve basın yoluyla olan ihlallere karşı özel hayatın korunması. AHF Dergisi 1963 Sayı 1-4 sh. 5.

hukuken neticesiz kalmalarından da anlaşılabilir. Bu gibi müdahaleler hukuken, ahlâken caiz görülmeseler bile hukukça müeyyidelendirilmemişlerdir (9). Keza bir ilim adamının kendi vücudu üzerinde tehlikeli tecrübeler yapmasına mani olmak imkânı yoktur. Eğer MK. 23 şahsı kendi kendisine karşı korusaydı, bir şahsın kendi kendisine vermiş olduğu zararların ceza hukuku yönünden de bir müeyyidesi olurdu.

MK. 23 hükmü mucibince şahsın hayatı üzerindeki bir tasarrufu, öldürmeye rıza göstermesi hükümsüzdür. Çünkü şahsiyet hakları hukuk tarafından tasarruf yetkisinin uzandığı sınırlar dışına çıkarılmıştır. Bunu 23 üncü madde matlabındaki «ferâğ ve takyid edilmeme» ibaresi açıkça göstermektedir. İmdi bir kimse hüküm ifade etmeyen rızasına dayanılarak öldürülürse, öldüren haksız fiil işlemiş olur. Bu o derecede kat'i bir prensiptir ki Euthanasie (merhamet yüzünden öldürme) dahi ceza hukuku yönünden bilhassa Jüri usulünün uygulandığı memleketlerde sık sık beraatle neticelense bile medenî hukuk bakımından haksız fiil olarak kalır, rıza hukuken önem taşımadığından üçüncü şahıs cezai ve hukukî mes'uliyetten kurtulamaz. Mağdurun rızası olsa olsa tazminatın tenkisi sebebidir (10). Mamafih bedeni tamamîyetin korunması ne kadar şümulü olursa tıbbî bakımdan bu korunmaya hukukun bazı sınırlar koyması da lâzımdır. Bugün hemen bütün medenî memleketlerde aşı, sari hastalıklar bakımından tedavi mecburiyetleri âmme kanunlarından doğmaktadır. Vücuda yapılacak müdahalelerin ne dereceye kadar hukuka uygun, ne dereceden sonra hukuka aykırı telâkki edilmesi icap ettiği hususu, hususî hukuken en nazik problemlerden biridir (11).

Türk - İsviçre medenî hukukunda hâkim olan görüş vücuda yapılacak tıbbî müdahalelere gösterilen rıza, o kimsenin fiil ehliyetine sahip olması ve müdahalenin kanunun 23 üncü maddesindeki hududu aşmaması şartıyla muteber olduğudur. Bu muteber hudutlar dahilinde kalmak şartıyla tıbbî müdahaleden bir zarar doğarsa, müdahaleyi yapan hekimin mes'uliyeti akitten (BK 96 ve dev) yahut akit benzeri bir münasebet olan vekâletsiz iş gör-

(9) Gierke, O. von DPR I sh. 709 Not 5 krşl.

(10) Tandoğan H. Türk mes'uliyet hukuku, Ankara 1961 § 2, IV, 3, a.

(11) İtalyan MK. art 5 bir kimsenin kendi vücuduna tallük eden tasarruf muameleleri, eğer bedeni tamamîyete devamlı bir nakiseye sebebiyet veriyorlarsa, yahut kanuna, âmme nizamına ve ahlâka aykırı iseler batıldır.

me hükümlerinden doğar (BK. 410 ve dev) (12). Fakat bu münasebetlerin muhtevası şahsiyet haklarını aştıkları anda batıl olacaklarından mes'uliyet haksız fiil mes'uliyeti haline gelir. Bugün ise tabetteki teknik imkânların gelişmesi ile müterafik olarak vücade yapılan tıbbî müdahaleler de daha ağır ve daha cüretli hale gelmiştir. Hele tıbbın son senelerdeki inkişâfı karşısında bu müdahaleler, hukukla ahlâk anlayışı ile zaman zaman ihtilâf haline düşer olmuşlardır. Çok umumî olarak denebilir ki, müdahale edilen şahsın rızası müdahale şahsiyet hakları ile kabili telif ise **bu rıza şahsiyetin tahribine değil bilâkis idamesine yönelen bir müdahale için veriliyorsa** muteberdir ve hukuka aykırılık ortadan kalkar. Bu tıbbî müdahaleler içinde iki nevi bilhassa ehemmiyet arzeder.

a — Tıbbî tecrübeler : Şahıs üzerinde ilmî bilhassa tıbbî tecrübelerin yapılması kaideten caiz değildir. Tıbbî tecrübelerin başka insanların hayatının uzamasına, sıhhate kavuşmasına dolayısıyla ne derece tesirli olduğu şüpheden varestedir. Kendisini böyle bir tecrübe için arzeden insan büyük bir kahramandır. Onun bu feragati hayranlıkla karşılanmalıdır. Bu bakımdan o insanda ahlâka aykırılık değil, ancak yüksek ve ulvî bir ahlâk anlayışı, söz konusu olabilir. İşte bilhassa bu yüzden, hukuk nizamının o insanı feragatine karşı koruması gerekli olur. İnsan hak süjesidir, bir tecrübe objesi haline gelmeyi kendi istese bile hukuk nizamı istememektedir. İnsanın fizik tamamîyetinde tehlikeli bir tesir icra etmeyen tecrübelerin yapılmasına rıza göstermesi ve bunların fiilen yapılması ile bir zarar meydana gelmeyeceğinden hukukî bir netice de yoktur. Ağır ve tehlikeli tecrübeler yapılacaksa ve bilhassa böyle tecrübeler hastayı kurtarma gayesi ile ve onun rızası ile uygulanıyorsa, uygulayanın metodunun teorik olarak verdiği imkânları iyice tetkik etmesi gerekir. Netice olarak bedeni tamamîyette bir eksiklik meydana gelirse, doktor kaideten mesuldür. Ancak peşin rızanın mevcudiyeti; uygulamadaki gayenin meşruluğu mes'uliyeti hafifletebilir, hatta tamamen ortadan kaldırır (13).

Şunu ilâve etmek isterim ki, bugün umumiyetle âmme efkârında mevcut eğilimin aksine, hiç bir ilim adamının, başka insanların hayatını kurtarmak, yahut uzatmak gayesi ile tecrübeler yaparak bedeni bir zarar vermesine, o hayat sona çok yaklaşmış olsa bile hakkı yoktur. Bu mes'uliyetini müdrik her hukukçunun şiddetle mücadele etmesi gereken bir eğilimdir.

(12) Die Haftung des Arztes aus ärztlicher Behandlung, Loeffler W. Zürich. 1945, sh. 37 ve dev.

(13) Grossen, agy. sh. 48 a, 49 a. Künzler, age. sh. 87 ve dev.

b — *Organ nakilleri* : Organ nakillerinin meşru olup olmadığı meselesi de şahsiyetin himayesine taallük eden hükümlerle ilgili olarak incelenmelidir. Bu meseleyi serin bir hukuk mantığıyla incelemenin kabil olmadığını peşinen kabul etmek mecburiyetindeyim. Çünkü bir hemcinsine deva temin etmek için vücudundan bir parçayı feda eden kimse herşeyden evvel hayranlık uyandırmalıdır. Böyle bir hareketin hukuka aykırı olduğunu iddia eden hukukçunun hor görüleceği de muhakkaktır. Fakat bir kimsenin bedeni tamamîyetinin tasarrufa elverişli olmadığı prensibinden hareket edersek böyle bir rızanın da muteber olmayacağı neticesine varırız. Organ vericinin ivaz karşılığı veya sırf altruist gayelerle hareket etmiş olması kanaatimce önem taşımaz. Çünkü saik (böbreğinin birini vermek suretiyle kardeşinin, çocuğunun hayatını kurtarmak, yahut geçen senelerde gazetede gözünün birini satmak istediğini ilân eden şahısta olduğu gibi para ihtiyacı) hukuken önemi haiz değildir. Bu gibi nakillerin fiilen yapılması, bir hayranlık uyandırması başka, hukuki değerleri başka ve birbirine karıştırılmaması icab eden hususlardır.

Hukuken önemli bir problem böyle bir rızanın herhalükârda batıl mı sayılması gerektiğidir. Vücut tamamîyetine yapılan müdahaleler eğer bu tamamîyette (bir böbreğin, bir gözün çıkarılması gibi) devamlı bir eksilme husule getiriyorsa, rıza batıldır. Şahıs rızasının batıl olması dolayısıyla müdahalenin yapılmasından imtina edebilir. Hatta müdahaleyi yapan doktorun mes'uliyeti söz konusu olur. Meselâ bir doktorun bir şahsın böbreğini aldığını, kalan böbrek işlemediği için şahsın müteakip aylarda öldüğünü tasavvur edelim. Eğer böbreğin alınması ile ölüm arasındaki illiyet rabitası ispat edilebilirse muinden mahrumiyet sebebiyle doktora müracaat etme imkânı vardır. Eğer müdahale vücut tamamîyetinde devamlı bir eksiklik vücuda getirmiyorsa, hafif, geçici ise rızayı batıl adetmeye sebep yoktur. Ezcümle kan naklinde rızanın muteber olduğu düşünülebilir. Şahıs bu rızaya istinaden müdahaleye müsaade edebilir. Fakat kanaatimce burada rıza muteber olmakla beraber bağlayıcı değildir ve şahıs ifaya (meselâ kan vermeğe) zorlanamaz. Bu şekilde rızanın bizatihi hukukî bir mevcudiyeti olduğu, fakat hukuken verilen sözün yerine getirilmesine zorlanmadığı haller pek çoktur. Binaenaleyh eksik borca kıyaslanacak yani bilfiil ve ifa sebebiyle muteber olarak yerine getirilebilen, fakat dâva edilemeyen muteber bir münasebet doğacaktır (14).

(14) Krşl. von Tuhr Siegwart § 4, sh. 31.

II — *Ölü vücudunun hukukî mahiyeti* : Ölü insan vücudu, ölü vücudun bir parçası, ceset aynı haklar mânasında bir «şey-ayın» değildir ve bunlar üzerinde mirasçıların mülkiyet hakkı söz konusu olmaz (15). Bu doktrinde nisbeten yeni bir temayül olup, daha eski görüşler cesedi bir «şey» telakki etmekteydiler. Bunlardan meselâ Oertmann zikredilebilir. Çünkü şahsiyet ölümle sona erer. İnsan cesedi üzerinde bizzat ölenin bir şahsiyet hakkı da yoktur (16). Binaenaleyh ceset üzerinde en yakın aile efradının, ikinci derecede de, kalan mirasçılarının mülkiyete benzeyen mutlak bir hakları olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu hak mutlak olması itibariyle mülkiyet hakkına benzemektedir. Fakat nev'i şahsına münhasır bir hak sayılmalıdır. Örf ve âdetler, örf ve âdet bulunmayan hallerde hakim serbest hukuk yaratma yoluyla ceset üzerindeki hakkın muhtevasını tayin edebilir. Ceset üzerinde ilk plânda kimin hak sahibi olduğu (cesetten bir parça alınmasına kimin müsaade edeceği, kimin gömülme tarzını ve yerini tesbit edeceği) örf ve âdete göre tayin edilmelidir. Her halde sağ kalan eşe bu bakımdan imtiyaz tanımak icap eder (17).

Bizzat ölen de cesedinin akibeti bakımından ölüme bağlı tasarruflarda bulunabilir. Bu tasarruflara kaideten muteberiyet tanımak icap eder. Çünkü bir kimsenin dinî inançlarına göre cesedinin akibetini tayin etmesi onun şahsiyet hakkıdır (18).

Ancak ceset üzerindeki tasarruflar ahlâk, adap kanun ve âmme nizamı çerçevesi içinde kalmalıdır. Bilhassa MK. 462/II manasındaki kanuna ve adabı umumiyeye aykırı yahut izac edici bir mükellefiyet şeklinde tezahür eden tasarruflara riayet edilmez. Bu bakımdan **anatomi mukavelesi** önem taşımaktadır. Anatomi mukavelesi ile bir kimse cesedinin ilmî araştırma gayesi ile bir müesseseye verileceği taahhüdünü altına girmektedir. Doktrin bu taahhüdün şahsiyet haklarını ihlâl ettiği görüşündedir. Burada ihlâl edilen şahsiyet hakkı, bedeni tamamîyet üzerindeki hak değil, fakat manevî tamamîyet üzerindeki haktır. İvazlı olup olmaması neticeyi değiştirmez ve tasarruf eden bu akitle bağlı değildir. Böyle bir halde alınmış olan ivaz da, BK. 61 ve dev. mucibince geri istenebilir. 65 inci maddenin tatbikine mahal yoktur. Çünkü ivaz, haksız yahut

(15) Meyer-Hayoz, system. Teil Anm. 69 sh. 42. Bern Komm. 1966; Haab, R. Einleitung, anm. 22. Zürich Komm. 1929.

(16) Aksi görüş : Tobel W. von. Das Recht am Toten Korper Zürich 1946 sh. 17 ve dev.

(17) Meyer-Hayoz, System. Teil anm. 71.

(18) Tobel W. von. age. sh. 26; Grossen, agy. sh. 57 a, Künzler sh. 93.

ahlâka aykırı bir gayenin istihsalı için alınmamıştır. yapılmış olan bir anatomi mukavelesinden meselâ dinî inancını değiştirdiği için pişman olan, huzuru kaçan bir insanın, manevî tamamîyetinin ihlâl edildiğini kabul etmek lâzımdır. Böyle bir mukavele yakınların da dinî ahlâki v.s. hislerini ihlâl ederse onların şahsiyet haklarına da aykırı olabilir. Fakat böyle bir durumda onların mukaveleye riayet etmemeleri şahsiyet hakları çerçevesinde mütalâa edilmek lâzım gelmez. Çünkü mirasçılar batıl olan bir ölüme bağlı tasarrufu yerine getirebilecekleri gibi, getirmemek imkânına da sahiptirler (MK. 499/bend 3 ve 501/II).

Anatomi mukavelesi hakkında söylediklerimiz cesetten parça alınmasına ölenin bizzat müsaade etmesi haline de aynen tatbik edilebilir.

Kalp nakli ameliyatı dolayısıyla tıpta neye ceset deneyeceği yahut başka bir ifade ile ölümün ne olduğu meselesi hususunda bir ihtilâf doğacağı hissedilmektedir. Ölümün tıp tarafından yapılagelen an'anevi tarifinin bugünlerde zorlandığını hissediyoruz. Bu hususta söz söylemek için henüz erkendir ve söylenecek söz gazete riayetlerine dayanacağı için gayrı ciddi olacaktır. Saniyen hukukçu ölümün ne olduğu ile uğraşamaz. O tıp tarafından yapılan bir tesbitin neticeleri ile meşgul olur. Binaenaleyh tıptaki ölüm tarifinde yapılacak değişiklik, hukuku doğrudan doğruya etkilemez. Bu bilince rağmen, şunu ifade etmekten kendimi alamıyorum. Tıbbın an'anevi ölüm tarifine, dolayısıyla hukukçunun da neticeler üzerinde dururken dayandığı ölüm tasavvuruna uygun bir ölüm meydana gelmeden yapılan müdahalelere, son nefesini veren insanın iç organlarının başkaları menfaatine çıkarılmasına ne ölenin yakınları müsaade edebilirler, ne de bunu yapan sorumluluktan kurtulur. Çünkü herkes rahat yaşamak gibi, huzur içinde son nefesini vermek hakkını da haizdir. Organların başkaları için kullanılması dolayısıyla bütün beşerîyetin menfaatine bir tecrübenin yapılması hukuka aykırılığı izale etmez. Böyle bir durumda rızayı veren yakının bir rızasının muteber olup olmadığı da çok şüphelidir. Henüz ölmüş, yahut ölmekte olan bir kimsenin babası, eşi v.s. ne dereceye kadar muteber bir irade beyanında bulunabilir?

Bugün ferdiyetçiliğin, âmme menfâati mefhumu karşısındaki son melcei şahsiyet haklarıdır (19). Şahsiyete kalan bu daracık sahanın ilmin cüretine karşı da müdafaa edilmesi gerekiyor.

(19) Grossen, agy. sh. 29 a.